

جريدہ علمیہ

مشيخت جليلہ اسلاميہ نك جريدہ رسميه ميدير

شرم ، صفر سنه ۱۳۶۱

عدد ۷۸، ۷۹

شمديلاك آيدہ بر نشر اولنور

برابجي سنه

غزالی* اخير :

حجة الاسلام ابو حامد محمد غزالی استقلال افكار ايله ، حق و حقيقت اوغورنده تمب فكريده بولان فرق مختلفه نك اختلافان اره سنده حق استخلاص غايه سنى استهداف ايلش ايدى ؛ متكلمين باشده اولدني حالده فلاسفي ، باطني ، تدقيقه قويولدى ؛ غزالی آتئين ذكاسى ، زهد و تقوا سى ، حكمت دين و كلامده مهارت كامله سى ، فلسفه ده وسعت ايله برابر حيرته دوشمش ايدى ؛ عقلك بتون مطالبى احاطه ده ، بتون مشكلاتنى كشفده مستقل اولدني كورمش ، عدم كيفايه سنى درك و تعين ايلش ايدى . غزالی نك ايلك صفحه حياتى بويله ايدى . بو صفحه ده استاذى امام الحرمين ابوالمعالى نك فيضى مشهوردر .

غزالی صوكره علم و عمل ايله تام اولان طريق صوفيه ته توجه ابدى ، ايتنى طريق كشف و وجدانه براقدى ، بو طريقى مدافعه ته قويولدى ، علمده كال حاصل ايتدكن صوكره سلوك ايتديكى تصوفده ده علماء ، حلال كال صاحبي اولدى . ايشته غزالی نك ايكنجى صفحه حياتى ده بويله ايدى . بو صفحه ده ده شينجى ابوعلى فارمدى نك فيضى مشهوردر .

غزالی مملكت مملكت طولاشدقون ؛ مشاهدى زيارتن ، مساجدى طوافدن صوكره خراسان باينجى اولان نيسابورده كيتمش ، اوراده كي مدرسه نظاميه ده برمدت تدريس باشلامش ايدى ؛ غزالی حياتنك صفحه اولاستنده بغداد مدرسه نظاميه سنده ، صفحه ثابيه سنده نيسابور مدرسه نظاميه سنده مدرس اولش ايدى ؛ هم عراق ، هم خراسان ديارند . يعنى شيرك مراکز علم و عرفانده صيت و شهرتى آفاقى طوتمش بر امام طائمش ايدى ؛ قبول ايمان ايله ، ذوق وجدانى ايله ، علم برهانى ايله استفاضه ايتديكى معارفى او ايك مرکزده نشر ايتمش ايدى . غزالی نيسابورده جوق قالمدى ، قابى سير وسلوك ايله رياضت و غزلت ايله حاصل اولان فتوحاته معلق ايدى ، اورادن مملكتى اولان طو-

عودت ایتدی. ارتق خاقی حقہ دعوت ایله، علوم مفیده دأثر تصنیف ایله امرار اوقات ایدر ایدی؛ جوارنده صوفیه ایچون بر ثکبه، اهل علم ایچون بر مدرسه بنا ایتدی. اوقاتی وظائف خیره؛ تلاوت قرآن، محالسه اهل قلوب، عباداته مداومت، تدریس و تصنیف کبی اعمال خیره به آیریدی؛ صحیحینی مطالعه به اقبال ایلدی، حافظ ابوالفتیان عمر بن ابی الحسن الرؤاسی الدهستانی بی طوسه دعوت ایتدی، ابوالفتیان دعوته اجابت ایدوب طوسه کادی، غزالی اکا ا کرام ایتدی، ایام ملاقاتدن استفاده ایدرک صحیحین یعنی صحیح بخاری ایله صحیح مسلمی استماع ایتدی، نه چاره که عمری مساعده اولدی، یوقسه جوق چکمه کسزین حدیثه ده بدطولی صاحبی اولور، کندوسندن روایت حدیث انشار ایدر ایدی.

غزالی بر جوق فقه و متکلمین و صوفیه کبی بدایتده حفظ حدیث، روایت حدیث ایله مشغول اولدی، آخر عمرنده حدیث ایله اشتغاله حصر اوقات ایتمش ایسه ده جوق کچمهدن ارتحالی وقوع بولدی. فی الواقع ایام ماضیه ده سماع حدیثی وار ایسه ده روایت حدیث ایچون بوقدری کافی دکل ایدی، غزالی بخاری بی ابی اسماعیل الحفصیدن استماع ایتمش ایدی، محمد بن یحیی بن محمد بن ده سماع حدیثی وار ایدی. غزالی نک اوچنجی صفحه حیاتی بویه ایدی. طریق کلامی و فلسفی دن طریق صوفی به کچن غزالی بوکره طریق صوفی دن طریق اهل حدیث و باطریق سانی به کچمش اولیور ایدی. ابوسهل محمد المروزی؛ ابو محمد عبداالحواری ده حدیثه استاد لیدر.

غزالی بی صوک دمنده صدرالوزرا بغداده دعوت ایلدی، تکرار مدرسه نظامیه ده تدریسه باشلامسی آرزو ایتدی. غزالی اکا رد ایله جواب ویردی، صدرالوزرا بی مرتبه دنیادن اعلائی عابین اولان مرتبه علیایه دعوت ایتدی، نوم غفلتدن ایقاظ اولونمسی. جناب حقدن دیلدی. بوندن صوکره جوق، کچمده، حمادی الاخره نک اون دردنجی بازار ایرتمی کونی طوسه ده ارتحال دارنیم ایتدی؛

رحمة الله عليه رحمه رابعة

۵۰۵

مرحوم مشارالیهک طوسه کی مشهدی مقبره طبرانده زیارتگاه انامدر. ارتحالی حقدنه ابوالمظفر الابیوردی (وفاتی: ۵۵۷) نک قصیده قائیه ایله سوباش اولدینی مریه ده شو بیتلر وار ایدی:

بکی علی حجة الاسلام خین نوی
من کل حی عظیم القدر اشرفه

فما ان یمتری فی الله عبرته

علی ابی حامد لاح یعنقه

تلك الرزية تستوی قوی جلدی

فالطرف تسهره والدمع تنزفه

فاله خلة فی الزهد مشكرة

وماله شبهة فی العلم تعرفه

مضی فاعظم مفعود لجمت به

من لا نظیره فی الناس یخلفه [۱]

..

ابو حامد لر — اسلامده دردنجی عصره کاتبجه قدر ابو حامد کنیه بنی معروف دکل
ایدی . انجیق دردنجی عصرده ابو حامد لر کورینور. اک اول ابو حامد ایله کنیه لنان ذوات
ابو حامد احمد المروزی (وفاتی : ۳۹۲) ایله ابو حامد احمد الطوسی (وفاتی : ۳۴۵) در .
باشنجه عصرک باشنده ازتحال ایدن ابو حامد اسفراینی (۴۰۶) شافعیجه قرن رابع
مجددی عد اولونمش ، طریقت عراقیونک ریاضتی اخرازا یلمش ایدی ، ابو حامد اسفراینی
باقلائی نك نشر ایله یکی طریق اهل کلامه شدتله معارض ایدی . تصادفات حسنه دندرکه
غزالی نك مملکتی اولان طوسده ایلك استادی ده ابو حامد احمد بن محمد الرازکانی در .

غزالی لر — حجة الاسلام ابو حامد غزالی دن اول عموجه لری احمد بن محمد الفزالی غزالی
کیردیمک ایله معروفدر . برادرری ده احمد الفزالی در . عصرنده ده ایکی غزالی ده وارایدی ،
برئی ابو منصور غزالی درکه شریکی کیهلهراسیدن تفقه ایتمش ، ۵۱۳ ده ازتحال ایلش ایدی .

[۱] مالی : بوتون قوم وقیله نك اشراف وکباری ، حجة الاسلامه ، دفنی زمانده اغلادی ،
طوردی . الله یولنده ابو حامد هرکیم کوز باشی دوکرسه انی هیچ برلانی لوم ایتمز . بو اوپله
برمسیبدرکه قوای جسمانی می قوتدن دوشوردی ، اویقوی کوزدن آتدی ، کوزیاشرینی آتدی .
ابو حامدک زهد خصوصنده ناخوش هیچ برخصاتی ، علمده ده آنک ذهنته ایلش هیچ برشبه سی یوقدر .
مرحوم یکدی کیتدی ، بنم یانوب یاتیلدیم اک بویوک مقنود اوپله بر ذاندرکه انک ناسده خلف
یراقه جقی بر نظیری یوقدر .

دیگری ده ۵۵۵ ده ارتحال ایدن ابوالحسن النزال ایدی . ۷۲۱ ده وفات ایدن علی بن احمد ده غزالی ایدی .

غزالی نك نه بونده انكشاف ایندیكنی كوستون ، برنجی قسیمی تشكيل ایدن حیات علمییه نه بوراده ختام زیر بیورز .

، مواد علمییه سی :

غزالی ادراکی ذکاوی نسبتده غایت پارلاق ایدی . غزالی عجیب الفطره ایدی ، معانی دقیقه طالار ، معانی نك غورینه ایریشیر ایدی . بحث ایدی ، مناظره جی ایدی ، فصاحت لسان ، حسن بیان ایله ممتاز ایدی . نكات دقیقه لری ، اشارات لطیفه لری وار ایدی ، حسن وجودت تصدیقه نائل اولمش ایدی . اصناف علومده متبحر ، کشف مشکالنده بدطرلی صاحبی ایدی .

سلسله علمییه سی : غزالی نك سلسله علمییه سی شویله ایدی : عن ابی المعالی الجونی عن ابی القاسم القشیری عن ابی اسحق الاسفرائینی عن ابی الحسن الباهلی عن ابی الحسن الاشعری .

امام ابوالحسن الاشعری نك سلسله علمییه سی شویله در :

عن ابی یحیی زکریا بن یحیی الساجی عن المزنی والربیع وهما عن الشافعی .

امام شافعی نك سلسله علمییه سی شویله در :

عن مسلم بن خالد الزنجی عن ابن جریر عن عطاء بن ابی رباح عن ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم .

ماده کلامیه وفقهیه سی : — غزالی اولاً طوسده ابو حامد احمد الرازکانیدن ، صوکره

جرحانده ابونصر ایلمیدن فقه تحصیل ایلمش ایدی . اک صوکره نیسا بورده امام الحرمین

ابوالمعالی نك درسنه حاضر اولدی که اصل فیضی امام الحرمیندن ایدی . فقهده ، اصول فقهده ، کلام

وجده ، استاد بی نظیری امام الحرمین ایدی . غزالی نك ماده کلامیه سی شیخی ابوالمعالی نك الارشاد ،

الشامل و اشالی کبی کتابلری کلامندن ایدی . بوکا ابوبکر باقلانیدن نقل ایندیکنی ده

علاوه ایندی . غزالی نك کلامده کی طریق شیخ نك طریق ایدی ؛ باقلانی طریق دکل

ایدی . یعنی تأویل طریق ایدی ، توسیع طریق ایدی ؛ غزالی بونکله ده قالمادی ، مباحث

فلسفیه بی رود ایتمی . مسائل کلامدن عد ایندی ؛ متکلمیه یکی بر جیفیر آچدی ؛ اصول

متعلقه بی قبول ایده رک متأخرین متکلمینک امامی اولدی . غزالی نك آجدینی بو طریقته برعصر صوکره کلان فخر رازی استکمال ایلش ایدی .

غزالی اصول فقهده غالب احوالده باقلانی مذهبیه ، تصویب مجتهدین مسلکته سلوک ایتدی . بوکا واضح عام خلاف ائمه حنفیه دن ابو زید الدبوسی (۴۳۲) و امثالک قیاس و نظاری مباحثه کی سوزلرینی آلارق اصول فقهه ضم ایتدی . ابو المعالی اصول فقهده شافعی مذهبیه ، فقها طریقته میل ایدیور ایدی .

غزالی منطق اصول فقهه ادخال ایلدی ، یازمش اولدینی « المستصفی » نام کتابک . اولنه « هذه مقدمة العلوم ومن لا یحیط بها فلا ینفقه له بعلومه اصلاً » [۱] عبارتیه یازمقله کرک ابو المعالی به ، کرک اندن اول کلان ائمهیه مخالفت ایتدی . چونکه انلرک هیچ بری منطقه باقدی ، تصرفاتنده منطقه هیچ برشی بنا ایتدی ؛ حق هبسی منطق علیهده بولندی . غزالی نك منطق اصول فقهه قاریشدیرمه سی برطاقم فقها خوش کورمدی ؛ مع مافیه غزالی نك بو ترتیبی بالاخره تأثیرینی کوستردی ، فقها دنده فلسفه ، منطق اربابی ظهور ایتدی ؛ منطق واجباتدن صایلدی .

ماده فلسفیه سی — غزالی نك ماده فلسفیه سی ابن سینا نك کلامندن ایدی ، بوکا مبنی غزالی حقیقه « امرضه الشفا » دیمش ایدی ، بوندن ماعدا رسائل اخوان الصفا دن ، ابو حیان التوحیدی نك رسالته دن و امثالک کلامندن اخذاتمش ایدی ، خراسان ، عراق مغرب علماسندن بر جماعتک علیهده بولونمسی بوندن طولانی ایدی ، مغربده کتابلرینک احراق اولونمسه سبب بو ایدی .

غزالی نك مصنفاتی مغربه کیردی ، امیر مغرب علی بن یوسف بن تاشفین فاضل بذات ایدی ، مذهب مالکی بیلیر ایدی ، غزالی نك مصنفاتی فلسفه محضه بی مشتمل اولدینی کندوسنه بیلدیرلدی ، امیر فلسفه بی اصلاً سوز ایدی ، هان غزالی نك کتابلرینک یا قیامه سی امر ایتدی ، هر کیمنک یاننده بولندیسه انی قتل ایله تهدید ایتدی ، مشهور شفا صاحبی قاضی عباس ده غزالی نك کتابلرینک احراقه قوی ویرمش ایدی .

غزالی اولجه بیان اولدینی وجهله فلسفه ده اشارت ایتدیکی چوق عخللرده شیخ ابن سینا به اعتماد ایدر ایدی ، بعضاً ابن سینا نك سوزینی تغییر ایتدیکمیزن عیناً نقل ایدر ایدی ، بعضاً تغییر ایدرک ابن سینا نك شریاته نقل ایتدیکندن زیاده شریاته نقل ایدر ایدی .

[۱] منطق مقدمه علومدر ، انی اساطره ایمانک علیهده اصلاً اعتماد یوقدر .

رئیس ابن سینا اسلام فیسوفی ، شرعه منتسب ، حایه مسلمان ایله متجلی اولمغه فلسفه ده کی قوتی سایه سنده اصول عقائد اسلامییه فیلسفیه ارجاع الیش ، بشقه سنک اتمام ایدمه مدیکی بو حالی ابن سینا اتمام ایتمش ایدی . غزالی ایسه اسرار شریعتی ابن سینان جوق بیله یکنیدن ابن سینان زیاده شرعیاته نقض ایدر ایدی .

غزالی نك عابنده اولانلر بعض مصنفاتنده مراسم شرعه موافق ، قواعد اسلامك ظاهرینه مطابق اولیان ؛ اصول فلسفیهیه موافق ، بالعکس اصول نبوته مخالف اولان امور وارد ، دیارک حقیقه جوق سوبله شلر ایدی .

غزالی نك فلسفه ده استادی یوق ایدی ، صرف تتبع و مطالعه ایله فلسفه فی الدم ایتمش ایدی . [۱]

سلسله طریقتی — غزالی نك تصوفده شیخی شیخ ابوعلی الفارمدی ایدی ، ابو علی الفارمدی اسان خراسان ایدی .

سلسله طریقتی شوبله در : عن ابن علی الفارمدی و یوسف النساج و هما عن ابی القاسم کرکاتی عن ابی الحسن الحرقانی عن ابی یزید بسطامی

دیگر سلسله سی شوبله در : عن ابی علی الفارمدی و یوسف النساج و هما عن ابی القاسم کرکاتی عن ابی عثمان سعیدالمغربی عن ابی علی کاتب المصری عن ابی علی رود باری عن جنید البغدادی .

دیگر سلسله سیده شوبله در : عن ابی علی الفارمدی و ابی المعالی عن ابی القاسم القشیری عن ابی عبدالرحمن السامی عن ابی احمد بن عیسی عن ابی محمد بن عبدالله بن منازل عن حمدون النصار .

کوردیه — وورکه غزالی دن اول تأسس ایدن طرق علیه عشره دن [۱] اوچنک پیران عظامی غزالی نك سلسله طریقتنده داخلدر : بایزید ، جنید ، حمدون .

سلطان العارفین ابویزید طیفور بسطامی به منسوب اولایطیفوریه طریقتی ، سیدالطائفه جنید بغدادی به منسوب اولان جنیدی طریقتی بالآخره تأسس ایدن طریقتلر اساس اولمش

[۱] غزالی نحدوده ممارسه صاحبی دکل ایدی ، بعض مصنفاتنده نحو اعتباریه خال بولونمشدن طولانی مطالعه ایدنلرک تصحیح ایتملرینه اذن و یرمش ایدی . غزالی نك مقصدی معانی و تحقیق اولوب انانط و نایق اولامغه مطالعه ایدنلرک مذکور کوردلرینی امان ایدنلر ایدی .

[۲] محاسبیه ، قصاریه ، طیفوریه ، جنیدی ، نوریه ، سهابه ، حکیمییه ، خرازیه ، خفیه ، سیاره .

ایدی ، ابو یزید ایله جنید ایکی شاه طریقتدر ، هر ایکسی ده معظم شریعتدر . فیلیکیته
 کوره بازیدن اول بازید قدر هیچ بذات بو علمک حقایقده ، استباطنده بولونما مشدر .
 طریق طریق سسکر ، طریق غلبه شوق ایدی ، طیفوریه عندنده سکر صهودن افضلدر .
 بازید طریق روحانی ایله جعفر صادقدن اخذ ایتمشدر . سلسله سی شویله در :

عن جعفر الصادق عن ابيه محمد الباقر عن ابيه علي زين العابدين عن ابيه الحسين عن
 ابيه علي بن ابي طالب عن النبي صلى الله عليه وسلم ،

جعفر صادقك برسلسله سی ده حضرت صدیقه منتهی کوستریلور .

غزالی نك پوسلسله سنده ایکی محلهه نسبت روحانیه واردر : بری ابوالحسن الحرقانی نك
 ابو یزیده نسبتده ، دیگر بری ابو یزیدك جعفر الصادقه نسبتده . چونکه ابو یزید جعفر
 صادقك ، ابوالحسن الحرقانی ده ابو یزیدك ارتحاللرتدن سوکره تولد ایتمشلدر .

جنیدك طریق بالعکس طریق صحو ایدی ، جنیدیه عندنده سکردن افضلدر . [۱]
 جنیدك شیخی سری سقطی در ، سلسله سی شویله در : عن سری سقطی عن معروف
 الکرخی عن داود الطائنی عن حبيب العجمی عن حسن البصری عن انس و علی
 ابن ابي طالب رضی الله عنهما در عن النبي صلى الله عليه وسلم . [۲]

داود طائنی نك دیگر طریق [۳] امام اعظم ابو حنیفه نعمان بن ثابت الکوفی طریق ایله
 اهل بیت نیدن طولاشه رق حضرت علی « کرم الله وجهه » به منتهی اولور .
 حمدون قصارک طریق قون مسمالانده ملامت نشر ایتمکدر که ملامتیه بری در .
 بونلرک عندنده اشرف اعمال اعمالک الک کبزی اولانیدر .

حمدون قصارک سلسله سی شویله در :

عن ابي تراب النخشي عن خاتم الاصم عن شقيق الباجي عن ابراهيم بن ادهم عن فضيل
 بن عياض عن عبد الواحد بن زيد عن كميل بن زياد عن علي بن ابي طالب رضي الله عنه
 [۱] ايتار ، بشقه لینی نفسنه ترجیح طریق تأسیس ایدن ابوالحسن الثوری به منسوب اولان
 ثوریه طریق معالدهه جنیدیه به موافقد . ابوالحسن الثوری جنید بغدادی نك شریکیدر .

[۲] حسن بصری نك حضرت علیدن سماع وروایتی مختلف فیه در .

[۳] معروف کرخی نك داود طائیدن ، داود طائنیك حبيب عجمیدن اخذلاندهه اختلاف واردر
 فقط حسن بصری نك حنیفه ایله انس رضی الله عنهما دن اخذنده هیچ بوجهه نزاع خلاف یوقدر .
 ابوطالب مکی حسن بصری نك حنیفه دن اخذنی اساس عد ایدور .

عبد الواحد بن زید بن ریحی ده بویه در: عن حسن البصري عن حذيفة بن اليمان عن
الذي صلى الله عليه وسلم .

ماده تصوفی — غزالی نك اجلی علومی تصوف ایدی ، غزالی تصوفده الحق نیل
ایدی . منجیاتده ابوطالب مکی نك كلامی ، اکثر مهلكاتده حارث محاسنی نك كلامی احياء
العلومك موادنن ایدی .

معامله قسمند امثالی فقها و صوفیه کی سویلر ایدی ، فقط مكاشفه قسمند بویه دكل
ایدی ، اورده فلسفه وار ایدی ؛ غزالی تصوفه فلسفه ادخال ایلکله متأخرین متصوفیه
یربول کوسترمش ایدی ، شیخ اکبر ایله ابن سبعین وامثالی متأخرین غزالی نك سلوك
ایتدیکی بو تصوفدن استمداد ایدیورلر ایدی ، بو طریق الزام ایتلرینك اسبابدن بری
حجة الاسلام ابو حامد غزالی نك التزامی ایدی . غزالی نك بعض كلامند ماده فلسفه اولقله
برابرینه فلاسفه یی ردوتکفیر ایدر ، نبوت و شریعت تعظیم ایلر ایدی .

غزالی ، انا مزجی البضاعة فی الحديث ، دیمکله حدیثده بد طولی صاحبی اولمیدینی .
افاده ایدیور ایدی ، چونکه صحابه و تابعین وائمة مجتهدین طریقلری بیلانلر اده سنده
یتشماش ایدی . انجیق ابوطالب مکی و عبدالکریم القشیری نك کتابلری کی کتب تصوفی ،
مشایخ قدیمه دن کندوسنه واصل اولان متفرقاتی ؛ اصحاب شافعیه نك کتابلری مطالعه سندن
کچره رک انلردن مستفید اولقله بوکی کتابلردن اخذ ایلدیکی سوزارفقها جه بک جوق تقدیر
اولیور ایدی .

غزالی مشایخ طرق ایله مجالسه ده بولونقله اکثریا متصوفه کلامندن علوم معامله یی
اخذ ایدیور ایدی . فقط مکاشفه علمند فلسفه دن ده اخذ ایدیور ایدی .

غزالی تصوفنك معانی باطنیه سی ده قبول ایدیور ایدی .

غزالی نك ، علمنك منبرلری ، اصللری ، معدنلری ، بیلدیرن مواد علمیه سنه
بورده ختام وریورز .

ازمیل

اسماعیل حق

